

O'zbekiston Respublikasi
Prezidenti huzuridagi
Statistika agentligining
2024- yil 30- apreldagi
81- son buyrug'iga ilova

Eksport va import narxlari indeksini hisoblash bo'yicha uslubiy nizom

Eksport va import narxlari indeksini hisoblash bo'yicha uslubiy nizom (keyingi o'rinlarda – Uslubiy nizom) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024- yil 4- martdagi “O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida” PQ-114-son qarori ijrosini ta'minlash maqsadida, shuningdek, “Statistik ma'lumotlarni ishlab chiqish jarayonlarining namunaviy modeli” (Generic Statistical Business Process Model (keyingi o'rinlarda – GSBPM)) va “Statistik ma'lumotlarni taqdim etishning universal modeli” (Generic Statistical Information Model (keyingi o'rinlarda – GSIM)) talablari asosida ishlab chiqilgan.

Ushbu Uslubiy nizom O'zbekiston Respublikasi bo'yicha tovarlarning eksport va import narxlari indeksini (EINI) hisoblash amaliyotini yanada takomillashtirish maqsadida ishlab chiqilgan.

Uslubiy nizomni ishlab chiqishda, O'zbekiston Respublikasining me'yoriy-huquqiy hujjatlaridan, respublikada sanoat faoliyatini amalga oshirishning o'ziga xos xususiyatlariga moslashtirilgan “Eksport va import narxlari indeksi bo'yicha qo'llanma: nazariya va amaliyot” (XMT va boshqa tashkilotlar) tavsiyalaridan foydalanilgan.

Ushbu Uslubiy nizom tashqi savdo narxlari indekslarini shakllantirish bo'yicha ishlarni tashkil etish va amalga oshirish maqsadida Davlat statistika qo'mitasi tomonidan foydalanish uchun mo'ljallangan.

1-bob. Umumiy qoidalar

1. Tovarlarning eksport va import narxlari indekslarini hisoblash uchun tanlanmani shakllantirishda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017- yil 28- dekabrda PF-3448-sonli “O'zbekiston Respublikasi Tashqi iqtisodiy faoliyat tovar nomenklaturasining 2017- yilgi versiyasini joriy etish to'g'risida”gi qarori asosida Tovarlarni tavsiflash va kodlashning uyg'unlashtirilgan yangi tizimi negizida ishlab chiqilgan O'zbekiston Respublikasi Tashqi iqtisodiy faoliyat tovar nomenklaturasi (O'z.R TIF TN)dan foydalaniladi.

2. O'zbekiston Respublikasi bo'yicha TIF TN ning o'nta raqamli kodi quyidagicha shakllantiriladi:

birinchi oltita raqam uyg'unlashgan tizimdagi tovarlarni tavsiflash va kodlash;

xuddi shunday oltita raqam va qo'shimcha yettinchi va sakkizinchi belgilar Yevropa Ittifoqining kombinatsiyalangan nomenklaturasi bo'yicha tovarlarni tavsiflash va kodlashga mos keladi;

to'qqizinchi belgi MDHning qiziqishidan kelib chiqib, tovarlarga batafsil ma'lumot berish uchun mo'ljallangan;

o'ninchi belgi O'zbekiston Respublikasining qiziqishidan kelib chiqib, tovarlarga batafsil ma'lumot berish uchun mo'ljallangan.

3. Ushbu qo'llanma uchun quyidagi asosiy atamalar va ularning ta'riflari qo'llaniladi:

eksport tovarlar – O'zbekiston Respublikasi bojxona hududidan qayta olib kirish majburiyatisiz chiqarilgan tovar (qonunchilikda boshqacha tartib ko'zda tutilmagan bo'lsa);

import tovarlar – O'zbekiston Respublikasi bojxona hududiga qayta chiqarib yuborish majburiyatisiz olib kirilgan tovar;

tovarlarning statistik qiymati – shartnoma valyutalaridan qat'i nazar yagona asosga keltirilgan shartnoma bo'yicha tovarlar qiymatining summasi;

tayanch obyekt (tashkilot) – tovarlarning eksport va import narxlari indeksini shakllantirish uchun vakillik asosida tanlab olingan tashkilot;

tayanch davr – salmoq vaznlar tizimini shakllantirish uchun eksport va import tovarlar hajmlaridan foydalanilgan yil;

tayanch yil dekabriga nisbatan narxlar indeksi – joriy davr narxlarining taqqoslash bazasi sifatida hisoblangan davr narxlariga nisbati (tayanch yilning dekabri), ya'ni doimiy taqqoslash uchun ma'lum bir yilning dekabr oyi narxlariga nisbatan hisoblangan narx indeksi.

tovar turlarining salmoq vazni (tovar guruhleri) – tayanch yil uchun aniq tovar holati (tovar guruhleri)dagi eksport va import tovarlarning eksport va importdagi umumiy hajm ulushi. Bu har bir elementning umumiy majmuadagi muhimlik darajasini aks ettiruvchi ko'rsatkich;

tortish – umumlashtirilgan ko'rsatkichlarni olish va to'g'ridan-to'g'ri to'ldirilmaydigan turli xil mahsulotlarning mosligini ta'minlash uchun indeks hisob-kitoblarida qo'llaniladigan tartib;

agregatsiyalash (jamlash) – past darajadagi iqtisodiy ko'rsatkichlarni keyingi darajalardagi katta agregatlarga birlashtirib olish;

tanlov – statistik ma'lumotlarni to'plash va qayta ishlashda foydalaniladigan tasdiqlangan tasniflagichlar, nomenklaturalar va ma'lumotlarning alohida turlari;

narxning individual indeksi – aniq turdagi tovar holati o'zgarish darajasini tavsiflovchi nisbiy ko'rsatkich;

narxlarning jamlangan (umumiy) indeksi – alohida kichik guruhlar, guruhlar yoki o'rganilayotgan jarayonlar bo'yicha umumiy hisobda narxlar o'zgarishi darajasini tavsiflovchi va individual narx indekslari asosida shakllanuvchi nisbiy ko'rsatkich;

Ushbu uslubiy nizomda qo'llanilgan atamalar davlat statistika organlari tomonidan statistik maqsadlar uchun ishlatiladi.

2-bob. Eksport va import narxlari indeksi shakllanishining asosiy bosqichlari

4. GSBPMga muvofiq, eksport va import narxlari indeksini bevosita shakllantirish to'plash (GSBPMning IV bosqichi), qayta ishlash (GSBPMning V bosqichi), tahlil qilishni (GSBPMning VI bosqichi) nazarda tutuvchi bir nechta bosqichlarda amalga oshiriladi. Shakllantirilgan ma'lumotlarni keyinchalik e'lon qilish GSBPMning VII bosqichiga muvofiq amalga oshiriladi.

5. Narx indeksini shakllantirish quyidagi bosqichlar va jarayonlardan tashkil topgan:

a) bosh to'plam asosida narx kuzatuvlari o'tkaziladigan tayanch obyektlar va vakil tovar (xizmat)lar tanlanmasini shakllantirish (GSBPM modelining 4.1-jarayoni);

b) narxlarni ro'yxatga olishning asosiy tamoyillariga amal qilinishini ta'minlagan holda narx ma'lumotlarini to'plashni tashkil etish, o'tkazish va yakunlash (GSBPM modelining 4.2 va 4.4-jarayonlari);

v) integratsiya, tasniflash va kodlashtirish, tekshirish, ma'lumotlarni tahrirlash va shartli hisob kitoblarni o'tkazish, vaznlar tizimini shakllantirish, ma'lumotlarni umumlashtirishni nazarda tutadigan ma'lumotlarni qayta ishlash jarayoni (GSBPM modelining 5.1-5.8-jarayonlari);

g) dastlabki ma'lumotlarni tayyorlash, tekshirish, statistik ma'lumotlarga izohlar va tushuntirishlar tayyorlash, birlamchi ma'lumotlarni identifikatsiyalashni oldini olishga qaratilgan choralarni ko'rish va narx indekslarini shakllantirishni yakunlash (GSBPM modelining 6.1-6.5-jarayonlari).

1-§. Tovar pozitsialari (tovar guruhlari) va tayanch obyektlari tanlanmasini shakllantirish

6. Tovarlar turlari (tovar guruhlari) tanlanmasi uchun bojxona statistika ma'lumotlari bosh to'plam hisoblanadi.

7. Tovar turlari (tovar guruhlari) tanlovida faqatgina statistik qiymati nolga teng bo'lmagan qaydlar ro'yxatga olinadi.

8. Shu bilan birga, tanlanmaga eksport va import hajmida sezilarli ulushni egallagan tovar turlari (tovar guruhlari) kiritiladi.

9. Tovar turlari (tovar guruhlari) tanlovini shakllantirishda inflyatsiyaning (assortiment o'zgarishi, tizimli o'zgarishlar va hokazo) noan'anaviy omillari bilan bog'liq tayanch yildagi narxlarining muntazam tebranishlari hisobga olinmaydi.

10. Tanlov 93- kodli "Qurol va o'q-dorilar", uning qismlari hamda 99- kodli "Xizmatlar" guruhlarini o'z ichiga olmaydi.

11. Tayanch obyektlar tanlovi tayanch yil davomida muntazam ravishda faoliyat olib borgan, tovarlarni yetkazib berishda sezilarli hajmga ega bo'lgan, mahsulotlarni tashqi bozorga chiqarish yoki mamalakat hududiga olib kiruvchi yuridik shaxslar ro'yxatidan tanlab olinadi.

12. Tayanch yil choraklarida kamida ikki marotaba tashqi savdo operatsiyalarini amalga oshirgan eksportchi va importchilarni tanlanmaga kiritish afzal hisoblanadi.

13. Tovarlar va ularning tavsiflari tez-tez o'zgarib turadigan hamda mahsulot xilma-xilligi bilan tavsiflanadigan yakka tartibdagi tadbirkorlar va jismoniy shaxslar namunadagi to'plamga kiritilmaydi.

14. Tanlangan tayanch obyektlar aniq umummilliy statistik kuzatuvlar, asosiy mahsulotlar guruhlarini maksimal darajada qoplagandan keyingina maqbul tanlovga erishiladi.

15. Har yili tayanch obyektlar, tovarlar, mahsulotlar tanlanmasi yangilanadi. Yangilanish respublika tashqi savdo aylanmasining hajmi bo'yicha statistik ma'lumotlarni tahlil qilish asosida amalga oshiriladi. Talab kamayganligi sababli bozorda ahamiyatini yo'qotgan tovarlar, mahsulotlar tanlovdan chiqariladi. Ularni yangi tovarlar, mahsulotlar bilan almashtirish uchun xuddi shu mezonlarga javob beradigan mahsulotlar qo'shiladi. Asosiy obyektlar ro'yxatiga tashqi savdo aylanmasining eng yuqori qiymatiga ega bo'lgan yangi yuridik shaxslar kiradi.

2-§. Narxlar indeksini hisoblash uchun narx ma'lumotlarini shakllantirish

16. Tovarlarining eksport va import narxlari indeksini hisoblashda bojxona statistikasi ma'lumotlari axborot manbai hisoblanadi.

17. Eksport va import qilinadigan mahsulotlarning narxi va miqdori to'g'risidagi ma'lumotlarni shakllantirish mavjud ma'lumotlar bazasiga asoslangan holda bir qancha bosqichlarda amalga oshiriladi.

18. Bojxona statistikasi ma'lumotlar bazasi eksport va import qilinadigan mahsulotlarning qiymati va miqdori to'g'risidagi yil boshidan yig'ib boriladigan (yil boshidan boshlab to'plangan) ma'lumotlardan iboratligi sababli, dastlab joriy oy uchun tovarlarning qiymati va miqdori aniqlanadi.

19. Eksport va import qilinadigan mahsulotlarning oylik qiymatini hisoblash formulasi quyidagicha:

$$ST_{i,t} = ST'_{i,t} - ST'_{i,t-1},$$

bunda

$ST_{i,t}$ – joriy t oydagi i tovar qiymati;

$ST'_{i,t}$ – yil boshidan joriy t oydagi i tovar qiymati;

$ST'_{i,t-1}$ – yil boshidan avvalgi $t-1$ oyning i - tovar qiymati;

20. Eksport va import qilinadigan mahsulotlarning oylik sonini hisoblash formulasi:

$$Q_{i,t} = Q'_{i,t} - Q'_{i,t-1},$$

bunda

$Q_{i,t}$ – joriy t oydagi i tovar soni;

$Q'_{i,t}$ – yil boshidan joriy t oydagi i tovar soni;

$Q'_{i,t-1}$ – yil boshidan avvalgi $t-1$ oyning i tovar soni;

21. Joriy oy uchun tovarlarning o'rtacha narxlarini hisoblash formulasi:

$$\bar{P}_{i,t} = \frac{ST_{i,t}}{Q_{i,t}},$$

bunda

$\bar{P}_{i,t}$ – joriy t oydagi i tovarning o'rtacha narxi;

$ST_{i,t}$ – joriy t oydagi i tovar qiymati;

$Q_{i,t}$ – joriy t oydagi i tovar soni.

22. Narxlar indeksini shakllantirishda ularning vaqt qatorlari uzluksizligini ta'minlash va narxlarning har qanday mavjud bo'lmashlik holatlariga yo'l qo'yish lozim.

23. Eksport va import mahsulotlari ma'lumotlari vaqtinchalik mavjud bo'lmagan hollarda shartli ravishda narxlarni hisoblash amalga oshiriladi. Bu hisoblash haqiqiy ma'lumotlar olinguniga qadar davom ettiriladi.

24. Shartli qiymatlarni aniqlashning bir necha usullari mavjud: o'tgan davrda hisoblangan narxlardan foydalanish (oxirgi qayd etilgan narxni qaytarish) va qayta hisoblangan shartli narxlarni qo'llash.

25. O'tgan davrda hisoblangan narxlardan foydalanish usuli faqatgina bir-ikki oy davomida, nisbatan barqaror narx dinamikasi kuzatilgan hollarda qo'llaniladi.

26. O'zgaruvchan narx dinamikasi va tanlangan tovar turlari bo'yicha uzoq muddat davomida eksport yoki import amalga oshirilmagan hollarda narxlarni shartli qayta hisoblash usulidan foydalaniladi. Bunda vaqt qatorlarining uzluksizligi shartli narxlarni hisoblash va narxlarning nisbiy o'zgarishlaridan foydalangan holda amalga oshiriladi:

boshqa tayanch obyektning o'xshash tovar turlari narxlarining o'zgarishlaridan;

eksport yoki import bilan shug'illanadigan, kuzatuv uchun tanlangan barcha tayanch obyektlar bo'yicha mavjud bo'lmagan tovarga o'xshash tovarlarning o'rtacha narxlari o'zgarishidan;

umumiy eksport yoki import narxlari o'zgarishidan.

27. Shartli narxlarni hisoblash joriy holatni tahlil qilish va maqsadga muvofiqligini baholashdan so'ng amalga oshiriladi (boshqa tayanch obyektlarida tovar turlarining mavjudligi, o'tgan davrda narxlar qay tarzda o'zgarganligi, jahon bozorlaridagi narxlarning o'zgarish jarayonlari va hokazo).

28. Tayanch obyekt tomonidan tanlab olingan tovar turlarining eksporti yoki importi to'liq to'xtaligan hollarda, obyektlarning bosh to'plamida shartnomlarni amalga oshirish bo'yicha o'xshash shartlarga ega korxonalar mavjud bo'lgan holdagina tayanch obyektlar tanlanmasiga o'zgartirish kiritilishi mumkin.

3-§. Turli darajadagi agregatlarning qiymatini hisoblash uchun tortish tizimini shakllantirish

29. Narxlar indeksini hisoblash uchun salmoq vazn shakllantirishda tayanch davrdagi eksport va import mahsulotlarining qiymati to'g'risidagi ma'lumotlardan foydalaniladi.

30. Aniq turdagi tovar, guruh, kichik tovar guruhlari bo'yicha salmoq vaznlar quyidagi formula yordamida aniqlanadi:

$$W_i = \frac{d_i}{\sum_{i=1}^n d_i}, \quad W_j = \frac{d_j}{\sum_{j=1}^n d_j},$$

bunda

W_i — i tovarning salmoq vazni;

W_j — j guruh yoki kichik guruhlar bo'yicha salmoq vazn;

d_i — tayanch davrdagi eksport yoki import i - tovar qiymatining hajmi;

- d_j – tayanch davrdagi eksport yoki import j - tovar guruhidagi tovar qiymatining hajmi;
 n – tovar pozitsiyalari (tovar guruhlari) soni.

31. Tovarlarning eksport va import narxlari indeksini shakllantirishda foydalaniladigan salmoq vaznlar tizimini qayta ko‘rib chiqish, har yili amalga oshiriladi.

4-§. Formula tanlovi va narx indekslarini hisoblash

32. Tanlanma to‘plam elementlarining qamrab olinishi darajasiga qarab tovarlarning eksport va import narxlari individual va yig‘ma indekslarini hisoblash amalga oshiriladi.

33. Dastlabki ma’lumotlar asosida individual narx indekslari quyidagi formula asosida hisoblanadi:

$$STR_{i(t)} = \frac{P_{i(t)}}{P_{i(t-1)}},$$

bunda

$STR_{i(t)}$ – hisobot (t) oyidagi (i) tovar turining qisqa davrli narx indeksini o‘tgan oyga ($t-1$) nisbati;

$P_{i(t)}$ – tovar (i) turining joriy (t) oyidagi narxi;

$P_{i(t-1)}$ – tovar (i) turining o‘tgan ($t-1$) oyidagi narxi.

34. Yig‘ma narx indekslarini hisoblashda tayanch davrning salmoq vaznlari tizimidan foydalanilgan holda modifikatsiyalangan **Laspeyres** formulasi asosida amalga oshiriladi.

35. Hisob-kitoblar quyidagi algoritm asosida amalga oshiriladi:

$$1. LTR_{i,t} = \prod_{n=1}^t STR_{i,n},$$

$$2. V_{i,t} = W_{i,t} \times \prod_{n=1}^t STR_{i,n},$$

$$3. LTR_{j,t} = \frac{\sum_{i=1}^g V_{i,t}}{\sum_{i=1}^g W_i} = \frac{V_{j,t}}{W_j},$$

$$4. STR_{j,t} = \frac{LTR_{j,t}}{LTR_{j,t-1}},$$

bunda

- $LTR_{i,t}$ – i - tovar bo'yicha tayanch yilning dekabr oyiga nisbatan joriy t oydagi uzoq muddatli narx indeksi;
- $STR_{i,t}$ – i - tovar bo'yicha hisobot t oyining o'tgan $t-1$ oyiga nisbatan qisqa muddatli narx indeksi;
- $STR_{j,t}$ – joriy i - oyining o'tgan $t-1$ oyga nisbatan j tovar guruh (kichik guruh)larining qisqa muddatli narx indeksi;
- $LTR_{j,t}$ – tayanch yil dekabridagi j xizmat guruhi (kichik guruhi)ning joriy t oydagi uzoq muddatli narxlari indeksi;
- $V_{i,t}$ – t joriy oydagi i - tovarning salmoq vazni;
- $V_{j,t}$ – j tovar guruh (kichik guruh)larning joriy t oydagi tovarning salmoq vazni;
- W_i – i - tovarning salmoq vazni;
- W_j – j tovar guruh (kichik guruh)lar bo'yicha salmoq vazni;
- n – oy raqami (1-yanvar, 2-fevral va h.k.);
- g – guruh (kichik guruh)lar tarkibiga kiruvchi turlar soni.

36. **Har oyda** avvalgi oyga nisbatan narx indeksleri hisoblanishidan tashqari, o'tgan yilning dekabr oyiga, o'tgan yilning mos oyiga hamda yil boshidan o'tgan yilning mos davriga nisbatan narx indeksleri hisoblanadi.

37. O'tgan yilning dekabr oyiga nisbatan uzoq davrli individual narx indeksi quyidagi formula bo'yicha hisoblanadi:

$$LTR2_{i(t)} = \prod_{m=1}^t STR_{i(m)}$$

bunda

$LTR2_{i(t)}$ – o'tgan yilning dekabr oyiga nisbatan tovarning (i) joriy (t)oydagi uzoq davrli narx indeksi;

m – oylarning tartib raqami (yanvar uchun – 1, fevral uchun – 2 va h.k.).

O'tgan yilning dekabr oyiga nisbatan uzoq muddatli narxlar indeksidan tashqari quyidagi uzoq muddatli ko'rsatkichlar ham shakllantirildi:

O'tgan yilning tegishli oyiga nisbatan joriy yilning hisobot oyidagi narxlar indeksleri LTR 3: (formula barcha darajadagi umumlashtiruvlar uchun mos keladi):

$$LTR\ 3_{(t)} = \frac{LTR\ 1_{t(y)}}{LTR\ 1_{t(y-1)}},$$

bunda

- $LTR\ 3_{(t)}$ – hisobot yilining (y) joriy oyi (t) uchun o'tgan yilning mos oyiga (t) nisbatan uzoq muddatli narxlar indeksi $(y-1)$;
- $LTR\ 1_{t(y)}$ – yagona tayanch davr uchun hisoblangan hisobot yilining (y) joriy oyi (t) uchun uzoq muddatli indeksi;
- $LTR\ 1_{t(y-1)}$ – yagona tayanch davr uchun hisoblangan o'tgan yilning $(y-1)$ mos oyi (t) uchun uzoq muddatli indeksi.

Davrning narxlar indeksi o'tgan yilning tegishli davriga nisbatan
 $LTR\ 4$ (formula barcha darajadagi umumlashtiruvlar uchun mos keladi):

$$LTR\ 4_{(t)} = \frac{\sum_{n=1}^t LTR\ 1_{n(y)}}{\sum_{n=1}^t LTR\ 1_{n(y-1)}},$$

bunda

- $LTR\ 4_{(t)}$ – o'tgan yilning mos davriga $(y-1)$ nisbatan hisobot yilining (y) yanvar oyidan joriy oyga (t) qadar uzoq muddatli narxlar indeksi;

n – oylarning tartib raqami (yanvar uchun – 1, fevral uchun – 2 va h.k.).

Bundan tashqari, narx indekslari har chorakda hisobot yilining joriy choragi uchun o'tgan chorakka va o'tgan yilning mos choragiga nisbatan ham hisoblanadi. Shu maqsadda quyidagi formulalar qo'llaniladi:

Hisobot yili joriy choragining narxlar indeksi o'tgan chorakka nisbatan
 $LTR\ 5$ (formula barcha darajadagi umumlashtiruvlar uchun mos keladi):

$$LTR\ 5_{(q)} = \frac{\sum_{m=1}^3 LTR\ 1_{m(q)}}{\sum_{m=1}^3 LTR\ 1_{m(q-1)}}$$

bunda

- $LTR\ 5_{(q)}$ – joriy chorak narx indeksi (q) o'tgan chorakka nisbatan $(q-1)$;

m – chorak oylarining tartib raqami (birinchi oy uchun – 1, ikkinchi oy uchun – 2, uchinchi oy uchun – 3).

Hisobot yili joriy choragining o'tgan yilning mos choragiga nisbatan narxlar indeksi **$LTR\ 6$** (formula barcha darajadagi umumlashtiruvlar uchun mos keladi):

$$LTR\ 6_{(q)} = \frac{\sum_{m=1}^3 LTR\ 1_{m(y)}}{\sum_{m=1}^3 LTR\ 1_{m(y-1)}}$$

bunda

- $LTR 6_{(q)}$ – o‘tgan yilning mos choragiga nisbatan (y-1) hisobot yili (y) joriy chorak narx indeksi (q);
- m – chorak oylarining tartib raqami (birinchi oy uchun – 1, ikkinchi oy uchun – 2, uchinchi oy uchun – 3).

Bundan tashqari, statistik maqsadlarda quyidagi qo‘shimcha diskret narxlar indeksi shakllantiriladi:

hisobot yili joriy choragining bazaviy yilning o‘rtacha yillik narxlariga nisbatan narx indeksi $LTR 7$ (formula barcha darajadagi umumlashtiruvlar uchun mos keladi):

$$LTR7_{(q)} = \frac{\sum_{m=1}^3 LTR1_{m(y)}}{\sum_{n=1}^{12} LTR1_{n(z)}}$$

bunda

- $LTR7_{(q)}$ – bazaviy yilning o‘rtacha yillik narxlariga (z) nisbatan hisobot yili (y) joriy choragi narx indeksi (q);
- $LTR1_{(y)}$ – yagona bazaviy davr uchun hisoblangan hisobot yilning uzoq muddatli indeksi (y);
- $LTR1_{(z)}$ – yagona bazaviy davr uchun hisoblangan bazaviy yilining uzoq muddatli indeksi (z);
- m – chorakdagi oyning tartib raqami (1- chorakning birinchi oyi, 2- ikkinchi oyi va 3- uchinchi oyi uchun).
- n – bazaviy yil oyining tartib raqami (1-yanvar, 2-fevral..., 12-dekabr)

hisobot yili joriy choragining hisobot yilining o‘rtacha yillik narxlariga nisbatan narx indeksi $LTR 8$ (formula barcha darajadagi umumlashtiruvlar uchun mos keladi):

$$LTR8_{(q)} = \frac{\sum_{m=1}^3 LTR1_{m(y)}}{\sum_{n=1}^{12} LTR1_{n(y)}}$$

bunda

- $LTR8_{(q)}$ – joriy yilning o‘rtacha yillik narxlariga (y) nisbatan hisobot yili (y) joriy choragi narx indeksi (q);
- m – chorakdagi oyning tartib raqami (1- chorakning birinchi oyi, 2- ikkinchi oyi va 3- uchinchi oyi uchun).
- n – bazaviy yil oyining tartib raqami (1-yanvar, 2-fevral..., 12-dekabr)

hisobot yili joriy oyining (bazaviy) yilning o‘rtacha yillik narxlariga nisbatan narx indeksi *LTR 9* (formula barcha darajadagi umumlashtiruvlar uchun mos keladi):

$$LTR9_{(t)} = \frac{LTR1_{t(y)}}{\sum_{n=1}^{12} LTR1_{n(z)}}$$

bunda

$LTR9_{(t)}$ – bazaviy yilning o‘rtacha yillik narxlariga (z) nisbatan hisobot yili (y) joriy oydagi narx indeksi (t);

n – bazaviy yil oyining tartib raqami (1-yanvar, 2-fevral..., 12-dekabr)

hisobot yili joriy oyining hisobot yilining o‘rtacha yillik narxlariga nisbatan narx indeksi *LTR 10* (formula barcha darajadagi umumlashtiruvlar uchun mos keladi):

$$LTR10_{(t)} = \frac{LTR1_{t(y)}}{\sum_{n=1}^{12} LTR1_{n(y)}}$$

bunda

$LTR10_{(t)}$ – hisobot yilining o‘rtacha yillik narxlariga (y) nisbatan hisobot yili (y) joriy oydagi narx indeksi (t);

n – oyning tartib raqami (1-yanvar, 2-fevral..., 12-dekabr).

Hisobot yilining joriy choragi va joriy oyning hisobot yilining o‘rtacha yillik narxlariga nisbatan narxlar indeksi (*LTR 8* va *LTR 10*) hisobot yili oxirida dekabr oyi uchun narxlar indeksi hisob-kitoblari tugaganidan so‘ng shakllantiriladi. Indeksni shakllantirish har bir chorak (*LTR 8*) va oy uchun (*LTR 10*) retrospektiv holda amalga oshiriladi.

5-§. Ma’lumotlarni tahlil qilish

38. Ma’lumotlarni tahlil qilish bosqichida eksport va import narxlari indeksi to‘g‘risidagi statistik materiallarni ishlab chiqish, ularni batafsil tekshirish va rasmiy statistika ma’lumoti sifatida tarqatish uchun tayyorlash amalga oshiriladi.

39. Ma’lumotlarni tahlil qilish bosqichida tayyorlangan chiquvchi jadvallar natijalarini, shuningdek, ma’lumotlar bazasidan yoki tayyor hujjatlar bazasidan olingan zarur axborotlarni ko‘rib chiqish, shakllantirilgan ma’lumotlar asosida diagrammalar, grafikalar va tahliliy jadvallarni tuzish bo‘yicha ishlar amalga oshiriladi.

40. Narx indeksi to‘g‘risidagi statistika ma’lumotlari sifatini tahlil qilishda, statistik ko‘rsatkichlarning ishonchliligi va aniqligi (asoslanganligi, xatolarning yo‘qligi), yaxlitligi (qamrovning to‘liqligi, statistika metodologiyasiga rioya etilganligi), bir-biriga qarama-qarshi emasligi, qiyosiyli (hudud, qamrab olingan obyektlar doirasi,

o'lchov birligi va boshqalar bo'yicha), bir xilda tuzilganligi (ma'lumotlarni chiqarib tashlash, ularda keskin o'zgarishlar, tushirib qoldirish holatlarining mavjud yoki mavjud emasligi) jihatlari ko'rib chiqiladi.

41. Ma'lumotlarni tahlil qilish doirasida amalga oshiriladigan tekirish ishlari birlamchi ma'lumot qamrovi ko'rsatkichi va savolnoma bo'yicha taqdim etilgan javoblar koeffitsiyentining belgilangan talablarga muvofiqligini tekshirish, statistika ma'lumotlarini oldingi davrlar va joriy trendlar bilan solishtirish ishlarini o'z ichiga oladi.

42. Zarur hollarda, tahlil qilish doirasida narx indeksi to'g'risidagi statistika ma'lumotlarini to'g'ri talqin qilinishini ta'minlashga qaratilgan turli tushuntirishlar tayyorlanishi mumkin.

Ushbu jarayonda, shuningdek, barcha chiquvchi jadvallar, fayllar va boshqa statistik materiallar tayanch korxonalar va ular bo'yicha individual ma'lumotlarni bevosita yoki bilvosita identifikatsiya qilish imkonini bermayotganligini tekshirishni nazarda tutuvchi birlamchi ma'lumotlarni identifikatsiya qilishni oldini olish bo'yicha choralar qo'llash amalga oshiriladi.

3-bob. Yakuniy qoidalar

43. Tovarlarining eksport va import narxlari indeksi to'g'risidagi ma'lumotlarni tarqatish GSBPMning VII bosqichida nazarda tutilgan jarayonlarga muvofiq amalga oshiriladi.

Ushbu uslubiy hujjatni ishlab chiqish, kelishish, tasdiqlash va joriy qilish GSIMga muvofiq, "Statistika sohasida tasniflar, metodologiyalar va kuzatuv shakllarini ishlab chiqish hamda tasdiqlash bo'yicha namunaviy uslubiy qo'llanma"da nazarda tutilgan bosqichlar asosida amalga oshirilgan.

44. Tovarlarining eksport va import narxlari indeksini shakllantirishdan maqsad, O'zbekiston Respublikasi va boshqa mamlakatlar rezidentlari o'rtasidagi ayirboshlanuvchi tovarlar narxlari o'zgarishining darajasini baholashdan iborat.

45. Respublika bo'yicha tovarlarining eksport va import narxlari yig'ma indeksi hisob-kitoblari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi tomonidan amalga oshiriladi.

46. Tovarlarining eksport va import narxlari o'zgarishi ma'lumotlari uning respublika iqtisodiyotiga bo'lgan ta'sirini statistik tahlil qilish, shuningdek, milliy hisoblar tizimining asosiy agregatlari kattaliklarini aniqlashda deflyator sifatida ham ishlatilishi mumkin.

47. Ma'lumotlar nashrlar va rasmiy havolalarda verguldan so'ng bitta o'nlik belgi bilan joylashtiriladi.

Foydalaniladigan manbalar ro'yxati:

1. Tovarlarni tavsiflash va kodlashning uyg'unlashtirilgan yangi tizimi "O'zbekiston Respublikasi Tashqi iqtisodiy faoliyat tovar nomenklaturasi" (O'z.R TIF TN) 2017- yil;
2. Eksport va import narxlari indeksi bo'yicha qo'llanma: nazariya va amaliyot (XMT va boshqa tashkilotlar, 2009);
3. "Choraklik milliy hisoblar bo'yicha qo'llanma" 2017- yildagi nashr// Xalqaro valyuta jamg'armasi – 2018- y.

“Eksport va import narxlari indekslarini
hisoblash bo'yicha uslubiy nizom”ga
1-ilova

1- shartli misol

**Vakil-tovar bo'yicha o'tgan oyga nisbatan
narx indekslarining shartli hisoblanishi**

	Narx, so'mda		O'tgan oyga nisbatan narx indeksi, % da	
	(y-1) o'tgan yil uchun	(y) joriy yil uchun	(y-1) o'tgan yil uchun	(y) joriy yil uchun
A	B	V	G	D
(y-2) yil dekabr	5200	x	x	x
yanvar	5300	6000	101,92 (5300/5200*100%)	100,00 (6000/6000*100%)
fevral	5300	6200	100,00 (5300/5300*100%)	103,37 (6200/6000*100%)
mart	5500	6200	103,77 (5500/5300*100%)	100,00 (6200/6200*100%)
aprel	5500	6500	100,00 (5500/5500*100%)	104,84 (6500/6200*100%)
may	5600	6500	101,82 (5600/5500*100%)	100,00 (6500/6500*100%)
iyun	5600	6600	100,00 (5600/5600*100%)	101,54 (6600/6500*100%)
iyul	5700	6600	101,79 (5700/5600*100%)	100,00 (6600/6600*100%)
avgust	5700	6700	100,00 (5700/5700*100%)	101,52 (6700/6600*100%)
sentabr	5800	6700	101,75 (5800/5700*100%)	100,00 (6700/6700*100%)
oktabr	5800	6800	100,00 (5800/5800*100%)	101,49 (6800/6700*100%)
noyabr	6000	6800	103,45 (6000/5800*100%)	100,00 (6800/6800*100%)
dekabr	6000	7000	100,00 (6000/6000*100%)	102,94 (7000/6800*100%)

**Vakil-tovar bo'yicha o'tgan yilning dekabr oyiga nisbatan
narx indekslarining shartli hisoblanishi**

	O'tgan oyga nisbatan narx indeksi, % da		O'tgan yilning dekabr oyiga nisbatan narx indeksi, % da	
	(y-1) o'tgan yil uchun	(y) joriy yil uchun	(y-1) o'tgan yil uchun	(y) joriy yil uchun
A	B	V	G	D
yanvar	101,92	100,00	101,92	100,00
fevral	100,00	103,37	101,92 (101,92*100,00/100%)	103,33 (100,00*103,33/100%)
mart	103,77	100,00	105,76 (101,92*103,77/100%)	103,33 (103,33*100,00/100%)
aprel	100,00	104,84	105,76 (105,76*100,0/100%)	108,33 (103,33*104,84/100%)
may	101,82	100,00	107,69 (105,76*101,82/100%)	108,33 (108,33*100,00/100%)
iyun	100,00	101,54	107,69 (107,69*100,00/100%)	110,00 (108,33*101,54/100%)
iyul	101,79	100,00	109,61 (107,69*101,79/100%)	110,00 (110,00*100,00/100%)
avgust	100,00	101,52	109,61 (109,61*100,00/100%)	111,67 (110,00*101,52/100%)
sentabr	101,75	100,00	111,53 (109,61*101,75/100%)	111,67 (111,67*100,00/100%)
oktabr	100,00	101,49	111,53 (111,53*100,00/100%)	113,34 (111,67*101,49/100%)
noyabr	103,45	100,00	115,38 (111,53*103,45/100%)	113,34 (113,34*100,00/100%)
dekabr	100,00	102,94	115,38 (115,38*100,00/100%)	116,67 (113,34*102,94/100%)

- Jadval B va V ustuni ma'lumoti 1 - shartli misolda (G va D ustunga qarang) hisoblangan.

**Vakil-tovar bo'yicha bazaviy yilning dekabr oyiga nisbatan
narx indekslarining shartli hisoblanishi**

	O'tgan oyga nisbatan narx indeksi, % da		(y-2) Bazaviy yilning dekabr oyiga nisbatan narx indeksi, % da	
	(y-1) o'tgan yil uchun	(y) joriy yil uchun	(y-1) o'tgan yil uchun	(y) joriy yil uchun
A	B	V	G	D
(y-2) bazaviy yil dekabr	100,00	x	100,00	x
yanvar	101,92	100,00	101,92 (100,00*101,92/100%)	115,38 (115,38*100,00/100%)
fevral	100,00	103,37	101,92 (101,92*100,00/100%)	119,22 (115,38*103,33/100%)
mart	103,77	100,00	105,76 (101,92*103,77/100%)	119,22 (119,22*100,00/100%)
aprel	100,00	104,84	105,76 (105,76*100,0/100%)	124,99 (119,22*104,84/100%)
may	101,82	100,00	107,69 (105,76*101,82/100%)	124,99 (124,99*100,00/100%)
iyun	100,00	101,54	107,69	126,92 (124,99*101,54/100%)
iyul	101,79	100,00	109,61 (107,69*101,79/100%)	126,92 (126,92*100,00/100%)
avgust	100,00	101,52	109,61	128,85 (126,92*101,52/100%)
sentabr	101,75	100,00	111,53 (109,61*101,75/100%)	128,85 (128,85*100,00/100%)
oktabr	100,00	101,49	111,53	130,77 (128,85*101,49/100%)
noyabr	103,45	100,00	115,38 (111,53*103,45/100%)	130,77 (130,77*100,00/100%)
dekabr	100,00	102,94	115,38 (115,38*100,00/100%)	134,61 (130,77*102,94/100%)

- Jadval B va V ustuni ma'lumoti 1 - shartli misolda (G va D ustunga qarang) hisoblangan.

Vakil-tovar bo'yicha joriy yil oylarining o'tgan yil mos oylariga nisbatan
narx indekslari shartli hisoblanishi

	(y-2) Bazaviy yilning dekabr oyiga nisbatan narx indeksi, % da		(y) Joriy yil oyining (y-1) o'tgan yilning mos oyiga nisbatan narx indeksi, % da
	(y-1) o'tgan yil uchun	(y) joriy yil uchun	
A	B	V	G
yanvar	101,92	115,38	113,21 (115,38/101,92*100%)
fevral	101,92	119,22	116,97 (119,22/101,92*100%)
mart	105,76	119,22	112,73 (119,22/105,76*100%)
aprel	105,76	124,99	118,18 (124,99/105,76*100%)
may	107,69	124,99	116,06 (124,99/107,69*100%)
iyun	107,69	126,92	117,86 (126,92/107,69*100%)
iyul	109,61	126,92	115,79 (126,92/109,61*100%)
avgust	109,61	128,85	117,55 (128,85/109,61*100%)
sentabr	111,53	130,77	115,53 (128,85/111,53*100%)
oktabr	111,53	130,77	117,25 (130,77/111,53*100%)
noyabr	115,38	130,77	113,34 (130,77/115,38*100%)
dekabr	115,38	134,61	116,67 (134,61/115,38*100%)

- Jadval B va V ustuni ma'lumoti 3 - shartli misolda (G va D ustunga qarang) hisoblangan.

Vakil-tovar bo'yicha joriy yil boshidan boshlangan davrning o'tgan yil mos davriga nisbatan narx indekslarining shartli hisoblanishi

	(y-2) Bazaviy yilning dekabr oyiga nisbatan narx indeksi, % da		Yanvardan boshlab narx indekslari yig'indisi		(y) Joriy yil boshidan boshlangan davrning (y-1) o'tgan yilning mos davriga nisbatan narx indeksi, % da
	(y-1) o'tgan yil uchun	(y) joriy yil uchun	(y-1) o'tgan yil uchun	(y) joriy yil uchun	
A	B	V	G	D	Ye=D/G
yanvar	101,92	115,38	101,92	115,38	113,21
fevral	101,92	119,22	203,84 (101,92+101,92)	234,60 (115,38+119,22)	115,09
mart	105,76	119,22	309,60 (203,84+105,76)	353,82 (234,60+119,22)	114,28
aprel	105,76	124,99	415,36 (309,6+105,76)	478,81 (353,82+124,99)	115,28
may	107,69	124,99	523,05 (415,36+107,69)	603,80 (478,81+124,99)	115,44
iyun	107,69	126,92	630,74 (523,05+107,69)	730,72 (603,80+126,92)	115,85
iyul	109,61	126,92	740,35 (630,74+109,61)	857,64 (730,72+126,92)	115,84
avgust	109,61	128,85	849,96 (740,35+109,61)	986,49 (857,64+128,85)	116,06
sentabr	111,53	130,77	961,49 (849,96+111,53)	1115,34 (986,49+128,85)	116,00
oktabr	111,53	130,77	1073,02 (961,49+111,53)	1246,11 (1115,34+130,77)	116,13
noyabr	115,38	130,77	1188,40 (1073,02+115,38)	1376,88 (1246,11+130,77)	115,86
dekabr	115,38	134,61	1303,78 (1188,40+115,38)	1511,49 (1376,88+134,61)	115,93

– Jadval B va V ustuni ma'lumoti 3 - shartli misolda (G va D ustunga qarang) hisoblangan.

**Vakil-tovar bo'yicha joriy yil choragi o'tgan chorakka nisbatan
narx indekslarining shartli hisoblanishi**

	(y-2) Bazaviy yilning dekabr oyiga nisbatan narx indeksi, % da		Chorakning 1-dan 3-oyigacha narx indekslari yig'indisi		(y) Joriy yil choragi o'tgan chorakka nisbatan narx indeksi, % da
	(y-1) o'tgan yil uchun	(y) joriy yil uchun	(y-1) o'tgan yil uchun	(y) joriy yil uchun	
A	B	V	G	D	Ye
yanvar	101,92	115,38			
fevral	101,92	119,22			
mart	105,76	119,22		353,82 (115,38+119,22+119,22)	103,37 (353,82/342,29*100%)
aprel	105,76	124,99			
may	107,69	124,99			
iyun	107,69	126,92		376,90 (124,99+124,99+126,92)	106,52 (376,9/353,82*100%)
iyul	109,61	126,92			
avgust	109,61	128,85			
sentabr	111,53	130,77		384,62 (126,92+128,85+128,85)	102,05 (384,62/376,9*100%)
oktabr	111,53	130,77			
noyabr	115,38	130,77			
dekabr	115,38	134,61	342,29 (111,53+115,38+115,38)	396,15 (130,77+130,77+134,61)	103,00 (396,15/384,62*100%)

– Jadval B va V ustuni ma'lumoti 3 - shartli misolda (G va D ustunga qarang) hisoblangan.

Vakil-tovar bo'yicha joriy yil choragi o'tgan yilning mos choragiga nisbatan
narx indekslarining shartli hisoblanishi

	(y-2) Bazaviy yilning dekabr oyiga nisbatan narx indeksi, % da		Chorakning 1-dan 3-oyigacha narx indekslari yig'indisi		(y) Joriy yil choragi (y-1) o'tgan yil mos choragiga nisbatan narx indeksi, % da
	(y-1) o'tgan yil uchun	(y) joriy yil uchun	(y-1) o'tgan yil uchun	(y) joriy yil uchun	
A	B	V	G	D	Ye=D/G
yanvar	101,92	115,38			
fevral	101,92	119,22			
mart	105,76	119,22	309,60 (101,92+101,92+105,76)	353,82 (115,38+119,22+119,22)	114,28
aprel	105,76	124,99			
may	107,69	124,99			
iyun	107,69	126,92	321,14 (105,76+107,69+107,69)	376,90 (124,99+124,99+129,92)	117,36
iyul	109,61	126,92			
avgust	109,61	128,85			
sentabr	111,53	130,77	330,75 (109,61+109,61+111,53)	384,62 (126,92+128,85+128,85)	116,29
oktabr	111,53	130,77			
noyabr	115,38	130,77			
dekabr	115,38	134,61	342,29 (111,53+115,38+115,38)	396,15 (130,77+130,77+134,61)	115,74

- Jadval B va V ustuni ma'lumoti 3 - shartli misolda (G va D ustunga qarang) hisoblangan.